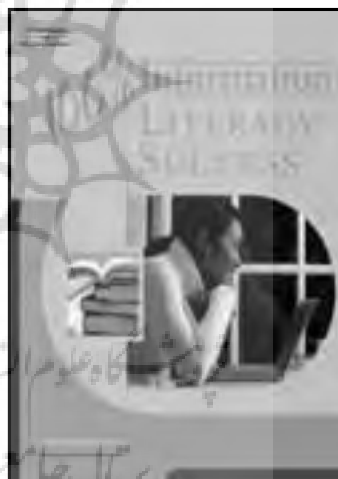


## موفقیت صد در صدی در سواد اطلاعاتی

### • دکتر فریبرز درودی<sup>۱</sup>

کارشناس سازمان اسناد و کتابخانه ملی

و پژوهشی، نیاز به این مهارت را بیشتر آشکار می‌سازد. دستیابی به اطلاعات سودمند و مناسب در محیط‌های علمی یکی از فعالیت‌های اصلی پژوهشگران محسوب می‌شود. به‌ویژه با تولید روزافزون اطلاعات و شیوه‌های انتشار آن در قالب‌های چاپی و الکترونیکی، مهارت‌های کسب اطلاعات دارای پیچیدگی‌ها و نکات ظریفی است که بدون آگاهی از شیوه‌های صحیح و مناسب کاوش کاری به‌غایت دشوار است. صرف دستیابی به اطلاعات دلیلی بر موفقیت نیست، بهره‌گیری از اطلاعات سودمند، مرتبط، معتبر و متناسب می‌تواند کاربران را در فعالیت‌های علمی خود پشتیبانی کند. برخی از فنون و مهارت‌های کاوش اطلاعات در سایه مطالعه تخصصی در حوزه سواد اطلاعاتی پدید می‌آید. همچنین داشتن تجربه و تبحر در زمینه جست‌وجوی اطلاعات یکی از عناصر مهم موفقیت در بازیابی اطلاعات مناسب است. در این کتاب نیز نویسندگان با تکیه بر عوامل پیش‌گفته بر آن بوده‌اند تا مباحث کتاب در جست‌وجوهای سودمند اطلاعات، گامی مفید در حوزه سواد اطلاعاتی باشد.



■ Taylor, Terry (2007) 100% information literacy success. Contributing authors, Joan Arth, ...[et al]. Clifton Park, NY: Thomson Delmar Learning. ISBN: 978-1418048181.

#### مقدمه

معرفی پدیدآورنده  
تری تیلور<sup>۲</sup> یکی از نویسندگان حوزه سواد اطلاعاتی است که در زمینه توسعه مؤثر این مهارت و تخصص فعالیت می‌کند. وی همچنین برنامه‌های آموزشی برای مدارس و انجمن‌های علمی اجرا کرده است. آموزش به گروه‌های مختلف علمی در حوزه‌های موضوعی متفاوت

سواد اطلاعاتی یکی از مهارت‌های ضروری و مهم در دوران معاصر است. برای دستیابی به اطلاعات به توانایی‌های ویژه‌ای نیاز است تا بتوان با تکیه بر آن به نتیجه مناسب دست یافت. از سوی دیگر ارزیابی اعتبار و کاربرد مفید اطلاعات در فعالیت‌های آموزشی

برای دستیابی به اطلاعات به توانایی‌های ویژه‌ای نیاز است تا بتوان با تکیه بر آن به نتیجه مناسب دست یافت

برخی از فنون و مهارت‌های کاوش اطلاعات در سایه مطالعه تخصصی در حوزه سواد اطلاعاتی پدید می‌آید

سواد اطلاعاتی<sup>(۴)</sup>، بنابراین سواد اطلاعاتی مهارت جست‌وجو، بازیابی و ارزشیابی اطلاعات براساس نیاز اطلاعاتی است. همچنین توانایی به‌کاربردن اطلاعات در فرآیندهای آموزشی و پژوهشی، و نیز بهره‌گیری از انواع رسانه‌های اطلاعاتی، به‌نحوی که بتوان اطلاعات را به‌صورت مؤثر به‌کاربرد.

#### معرفی کتاب

کتاب با مقدمه کوتاهی درباره سواد اطلاعاتی آغاز می‌شود. در ادامه نیازمندی‌های محیط کاری کارکنان برای دستیابی به اطلاعات مطرح شده و سپس یک بررسی و مرور کلی درباره موضوع سواد اطلاعاتی ارائه و ابعاد و ویژگی‌های آن معرفی می‌شود. همچنین در این مقدمه مفاهیم کلیدی و اصلی در این حوزه مطالعاتی چون تفکر انتقادی، تفکر خلاق، حل مسئله، تفکر روش برتر، ارتباطات مؤثر، سازمان، سواد رایانه، سواد کتابخانه‌ای، سواد رسانه‌ای و سواد فناوری بیان می‌شود.

بخش بعدی، «چرا سواد اطلاعاتی اهمیت دارد»، به تبیین این مهارت ضروری در زندگی نوین می‌پردازد. در این بخش مراحل پژوهش مؤثر<sup>۷</sup> و ویژگی‌های انجام آن در پنج مرحله تبیین می‌شود. مرحله اول تعیین نیاز و مشخص‌ساختن چارچوب مفهومی آن است. در مرحله دوم بازیابی اطلاعات و شیوه دسترسی به داده‌های سودمند مورد بررسی قرار می‌گیرد. مرحله سوم شامل ارزشیابی اطلاعات و بررسی محتوایی آن است. در مرحله چهارم سازماندهی و تدوین اطلاعات درون طرح‌های مدون برای بهره‌گیری مناسب از آن مطرح می‌شود. مرحله پنجم نیز به مقوله برقراری ارتباط با اطلاعات اختصاص دارد.

در ادامه مسئله تبیین اطلاعات موردنیاز مورد بررسی قرار گرفته است. در این بخش فرآیند پژوهش تشریح و مراحل تعریف و تعیین معنای یک موضوع بررسی شده

مانند بهداشت، برنامه‌نویسی رایانه، اداره شبکه، ارتباطات، مدیریت پروژه، توسعه آموزشی، و تجارت الکترونیکی باعث شده تا تیلور در میان متخصصان گوناگون شناخته شده باشد. علاوه بر آن وی برخی از آموزش‌های خود را در قالب برنامه‌های آموزشی پیوسته ارائه داده است. همکاران تیلور در تدوین این اثر از متخصصان آموزشی و دارای تجربه در نگارش متون تخصصی سواد اطلاعاتی و آموزش دانش‌آموزان و دانشجویان هستند (وبسایت آموزون<sup>(۳)</sup>).

#### سواد اطلاعاتی

مفاهیم متعدد و تعاریف مختلفی از سواد اطلاعاتی ارائه شده است. برای مثال سواد اطلاعاتی را مجموعه‌ای از توانایی‌ها دانسته‌اند که یک شهروند آگاه در جامعه اطلاعاتی باید از طریق آن بتواند هوشمندانه و فعال در اجتماع مشارکت داشته باشد (ویکی‌پدیا<sup>(۴)</sup>). سواد اطلاعاتی با برخی از نام‌های مختلف شناخته شده است. راهنمایی کتابخانه، آموزش کتاب‌شناسی، آموزش استفاده‌کننده، آموزش مهارت‌های اطلاعاتی، و نظایر از جمله مواردی است که در این حوزه استفاده شده است. راهنمایی کتابخانه بر چگونگی استفاده از ساختمان فیزیکی متمرکز شده و آموزش کتاب‌شناسی و آموزش استفاده‌کننده درباره سازوکار بهره‌گیری از منابع خاص تعریف می‌شود. مهارت‌های اطلاعاتی و در نهایت سواد اطلاعاتی در زمینه مهارت‌های شناختی و قابل انتقال مطرح می‌شود، مانند مهارت‌های حل مسئله، ارزیابی و ارتباط (وبسایت سواد اطلاعاتی<sup>(۵)</sup>). در واقع سواد اطلاعاتی عبارت است از توانایی شناخت اطلاعاتی که موردنیاز است، درک چگونگی سازماندهی اطلاعات، تعیین بهترین منابع اطلاعاتی برای نیازهای مشخص، مکان‌یابی آن منابع، ارزشیابی تحلیلی منابع، و اشتراک اطلاعات (وبسایت دانشگاه آیداهو، درگاه

**سواد اطلاعاتی عبارت است از توانایی شناخت اطلاعات موردنیاز، درک چگونگی سازماندهی اطلاعات، تعیین بهترین منابع اطلاعاتی برای نیازهای مشخص، مکان‌یابی آن منابع، ارزشیابی تحلیلی منابع، و اشتراک اطلاعات**

است. سپس مفهوم پرسش اساسی پژوهش از منظر فعالیت تحقیق و جست‌وجوی اطلاعات بیان شده است. در ادامه پرسش‌های پژوهشی براساس محورهای مهم و مبتنی بر اجرای تحقیق بررسی و تحلیل مناسبی از وضع آن ارائه شده است.

بخش بعدی کتاب به مبحث منابع اطلاعاتی ردیف اول و ردیف دوم اختصاص دارد که در آن منابع اطلاعاتی کتابخانه‌های تشریح و مفهوم بنیادی آن تعریف شده سپس ویژگی‌های کتاب از منظر پژوهشی و دستیابی به اطلاعات سودمند و ابعاد اطلاعاتی آن بررسی شده است. نویسندگان در ادامه منابع مرجع را معرفی کرده و درباره انواع و کاربردهای آن توضیح داده‌اند. سپس منابع پیاپندی به‌همراه نمونه‌های اصلی آن را برای بهره‌گیری مناسب در فعالیت‌های پژوهشی ذکر کرده‌اند. یکی از مباحث این بخش که اهمیت بالایی دارد، تشریح چندرسانه‌ای‌ها براساس ویژگی‌های کلیدی آنهاست.

نظام‌های بازیابی اطلاعات موضوع بخش دیگر کتاب است. در این بخش ابتدا دسترسی پیوسته به فهرست همگانی توضیح داده شده و تأثیر آن در فعالیت نظام‌های اطلاعاتی بیان شده است. سپس بانک‌های اطلاعاتی، به‌عنوان منبع مناسبی برای جست‌وجو و دسترسی به اطلاعات موردنیاز، و اینترنت، به‌منزله منبعی ارزشمند برای دستیابی به اطلاعات و داده‌ها، معرفی شده‌اند. در ادامه موضوع چگونگی یافتن و دسترسی به اطلاعات مورد بحث قرار گرفته است. سپس سازماندهی کتابخانه‌ای در قالب فعالیت تخصصی اطلاع‌رسانی بیان و نظام رده‌بندی کتابخانه کنگره و نیز نظام رده‌بندی دهدهی دیویی تشریح شده است. همچنین هدایت و نظارت در بحث نظام رده‌بندی اسناد بررسی و ویژگی‌های آن بیان شده است.

بخش بعدی کتاب به موضوع استفاده از نظام‌های رده‌بندی کتابخانه‌ای می‌پردازد. در این بخش درباره شماره بازیابی کتاب و منابع اطلاعاتی بحث و شرایط دستیابی به اطلاعات با این شیوه مؤثر بیان شده است. همچنین روش دسترسی به مخازن کتابخانه‌ای با توجه به ویژگی بازیابی اطلاعات و ابعاد آن به خوانندگان معرفی شده است. مبحث دیگر این بخش جست‌وجوی اطلاعات است که طی آن انواع جست‌وجوهای سودمند براساس عناصر اصلی در بازیابی اطلاعات از جمله

نویسنده، عنوان، موضوع، کلیدواژه، عملگرهای بولی، نمایه‌ها و بانک اطلاعاتی معرفی شده و با توجه به بازیابی اطلاعات مرتبط توضیح داده شده است. موضوع بخش دیگر کتاب حاضر مجموعه اطلاعاتی است که در آن مباحث مربوط به پوشش‌کردن و مرور کردن<sup>۱</sup> اطلاعات مطرح می‌شود. علاوه بر آن مبحث برجسته‌سازی اطلاعات مورد بررسی قرار می‌گیرد. یادداشت‌برداری و تهیه رونوشت از منابع اطلاعاتی از مباحث دیگر این بخش است.

بخش بعدی درباره ارزشیابی اطلاعات است و در آن اهمیت تحلیل انتقادی<sup>۲</sup> و ابعاد آن بیان شده است. پس از آن به ارزشیابی منابع پرداخته شده است. در این بخش انواع منابع اطلاعاتی معرفی و مقوله ارزشیابی درباره آنها بیان می‌شود.

اعتبار ارزشیابی در بخش «پدیدآورنده، ناشر، حامی یا صاحب اثر، و نشانی‌های وب» بررسی و در ادامه اهمیت ارزشیابی تحلیل شده و ابعاد و ویژگی‌های آن مطرح می‌شود. در این بخش تاریخ و ویرایش اثر نیز بررسی و تعیین ارزشیابی وب‌سایت بیان شده است. مقوله ارزشیابی محتوا موضوع بخش دیگر کتاب است که ابتدا مقصود از آن بیان شده و در ادامه، مقوله ارزشیابی چندرسانه‌ای‌ها مطرح گردیده، سپس سازماندهی اطلاعات و اهمیت و تأثیر آن به‌همراه راهبردهای مؤثر سازمانی در این حوزه مطالعاتی مورد بحث قرار گرفته است.

ارائه اطلاعات به‌شیوه مؤثر از دیگر مباحث کتاب است. همچنین سازماندهی اسناد نوشتاری و گراف‌ها در همین بخش بررسی و درباره سازماندهی برخی از قالب‌های الکترونیکی و برنامه‌های رایانه‌ای چون پاورپوینت و صفحه‌های وب بحث شده است.

در بخش بعدی کتاب کاربرد و استفاده از اطلاعات سازمان یافته بیان شده و درباره سازماندهی طرح پژوهشی و نیز گزارش‌های فنی نکات مهمی مطرح شده است. در بخش پایانی کتاب مشکلات قانونی، اخلاقی و ارتباطی در حوزه اطلاعات بیان و جنبه‌های فنی و تخصصی آن بررسی شده است. در ادامه مبحث استناد به منابع اطلاعاتی مورد بحث قرار گرفته و شیوه‌های ای. پی. ای، ام. ال. ای و شیگاگو معرفی شده است. از دیگر مباحث کتاب باید به مقوله اطلاعات و مشکلات آن در

کتابخانه اطلاعات ارتباطات دانش‌شناسی

حوزه خصوصی اشاره کرد که به بررسی محدودیت‌ها و مشکلات امنیتی می‌پردازد. فرآیند ایجاد ارتباط در حوزه اطلاعات یکی دیگر از موضوع‌های کتاب است که نویسنده به تبیین حوزه فرآیند ارتباط و مجراهای ارتباطی پرداخته است.

### تحلیل و بررسی کتاب

موفقیت صددرصد سواد اطلاعاتی چهارمین کتاب از مجموعه «موفقیت صددرصد» است و در قالب راهنمایی برای استانداردهای سواد اطلاعاتی منتشر شده که توسط انجمن کتابداران امریکا توصیف شده است. این کتاب مجموعه دستورالعمل‌ها برای دانشجویان و متخصصان است که در توسعه مهارت‌های اطلاع‌یابی در محیط‌های حرفه‌ای و علمی نوین به آنان کمک می‌کند. در واقع کتاب شامل متن جامعی است که می‌توان آن را مرجع دسترس‌پذیر ساده‌ای دانست که خوانندگان را فراتر از مباحث کلاس‌های درسی راهنمایی می‌کند. بهره‌گیری از فعالیت آموزشی عملی و کاربردهای واقعی، سبب شده تا کتاب به مخاطبان آموزش دهد که چگونه ماهیت و دامنه نیازهای اطلاعاتی خود را به‌منظور حل پرسش مشخص سازند. همچنین می‌توانند تشخیص دهند که چگونه به اطلاعات مؤثر دسترسی داشته باشند. ارزشیابی اطلاعات بازیابی‌شده از دیگر ویژگی‌های کتاب است. آموزش چگونگی کاربرد اطلاعات در مقاصد خاص را می‌توان از اهداف کتاب دانست (وبسایت کتابخانه کارتر<sup>۱</sup>).

طیف موضوع‌هایی که دربارهٔ مقوله سواد اطلاعاتی در کتاب معرفی و بررسی شده، قابل توجه است. گرچه در برخی از موارد توضیحات کوتاه و به‌اجمال بیان شده و همین نکته در درک مناسب مطلب تأثیر می‌گذارد، ولی ارتباط مباحث سبب آگاهی از گستره وسیعی از موضوع‌های مفید در حوزه سواد اطلاعاتی شده است. مؤلفان در این اثر بر آن بوده‌اند تا کتابی کاربردی پدید آورند تا به‌مثابه یک راهنمای عملی باشد. به همین منظور بخش‌های مختلف کتاب حاوی نکات برجسته و کلیدی به‌همراه آزمون‌های عملی است تا مهارت‌های دانشجویان به‌نحو مؤثری تقویت شده و مراحل کاوش و بهره‌گیری از اطلاعات را ساده سازد. در برخی از موارد توضیحات کوتاه و سریع، خواننده را به تمرکز بیشتر و تلاش مضاعف برای درک مطلب سوق می‌دهد.

توجه به انواع محمل‌های اطلاعاتی سبب شده تا ابعاد گسترده‌ای از منابع اطلاعاتی در فرآیند جست‌وجوی اطلاعات موردتوجه قرارگیرد. این شیوه بیان کتاب، توانایی‌های جست‌وجوی اطلاعات را در حوزه‌های مختلف اطلاعاتی و دستیابی به انواع گوناگون منابع اطلاعاتی تقویت می‌کند. از ویژگی‌های کتاب آن است که به برخی از مطالب سودمند دربارهٔ تجارب تفکر انتقادی و پرسش‌های انتقادی و تأمل‌برانگیز پرداخته است. ارائه نکات برجسته در موضوع سواد اطلاعاتی و بهره‌گیری مؤثر از اطلاعات در کنار رهنمودهای مرحله به مرحله برای اجرای فرآیند پژوهش به دانشجویان کمک می‌کند تا مهارت‌های تعیین‌کننده و مهم سواد اطلاعاتی را به‌خوبی درک کرده و به‌کار گیرند. بنابراین می‌توان انتظار داشت که با کاربرد توصیه‌های اثر، بتوانند پژوهش‌های مستقل و روش‌های ارائه سودمند اطلاعات را در زندگی حرفه‌ای خود انجام دهند. این کتاب همراه با یک مرجع پیوسته شامل تمرین‌های عملی برای دانشجویان، معرفی منابع مفید وب، و همچنین طرح نکات برجسته برای توسعه و ارائه منابع نوشتاری سودمند، به دستنامه‌ای مناسب برای آموزش سواد اطلاعاتی تبدیل شده است. در واقع کتاب شامل دستورالعمل‌هایی است که حاوی طرح درس، آزمون، و فایل ارائه مطلب برای هر فصل است.

### نتیجه‌گیری

پردازش موضوع سواد اطلاعاتی در کتاب با ملاحظه شیوه جست‌جو، بازیابی، ارزیابی و کاربرد حیطة نسبتاً گسترده‌ای از منابع اطلاعاتی صورت گرفته است. گسترده‌بودن دامنه موضوعی کتاب سبب شده تا مباحث در برخی از موارد کوتاه مطرح شود. ولی چارچوب مفهومی و توضیحات ضروری برای جست‌وجوهای موفق و به‌کارگیری مناسب اطلاعات در اکثر موارد به‌خوبی بیان شده است. این اثر می‌تواند یک منبع سودمند و مؤثر در فعالیت کاوش اطلاعات به‌شیوه‌های مختلف و از طریق منابع اطلاعاتی گوناگون باشد و به‌ویژه مطالعه آن می‌تواند برای دانشجویان و علاقه‌مندان به موضوع سواد اطلاعاتی مفید بوده و در فعالیت‌های پژوهشی و نوشتاری به آنان یاری رساند.

این کتاب مجموعه  
دستورالعمل‌ها برای  
دانشجویان و متخصصان  
است که در توسعه  
مهارت‌های اطلاع‌یابی  
در محیط‌های حرفه‌ای و  
علمی نوین به آنان کمک  
می‌کند